

δὲ, ὡς μοι φαίνεται, ἐκουσίως, ὡς τρόποι μεταδόσεως ἰδεῶν, ἢ ἐκδηλοῦνται διὰ τῆς ἀσυνειδήτου ἐκφράσεως τῶν χαρακτηριστῶν τοῦ προσώπου ἢ διὰ χειρνομιῶν καὶ ἄλλων σχημάτων, λίαν ἐκφραστικῶς δὲ διὰ τῶν διαφορῶν τονισμῶν τέλος διὰ λέξεων γενικῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐφειρισκομένων καὶ ἐχουσῶν πρῶτον μὲν γενικὴν σημασίαν, εἶτα δὲ μᾶλλον ὠρισμένην, καὶ κατ' ἀπομίμησιν γενομένων ἐκείνων, τὰς ὁποίας ἀκούει. Αἱ τελευταῖαι μάλιστα μανθάνονται μετ' ἀξιοθυσμάστου ταχύτητος. Τὸ παιδίον νοεῖ, ἐν τὸς ὠρισμένων ὅμως ὁρίων καὶ εἰς πρωϊμοτάτην, κατ' ἔμην γνώμην, περίουον ἡλικίας, τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ αἰσθήματα τῶν ἐπιμελουμένων αὐτὸ, ἐκ τῆς ἐκφράσεως τῶν χαρακτηριστῶν τοῦ προσώπου αὐτῶν. Μόλις δὲ δυνάμεθα ν' ἀμφιβάλλωμεν περὶ τῆς κατανόησεως τοῦ μειδιάματος, μοι φαίνεται δὲ ὅτι τὸ παιδίον, οὐτινος τὴν βιογραφίαν περιέγραψα ἐνταῦθα, ἠνόει τὴν συμπαθῆ ἐκφρασιν ἐν ἡλικίᾳ πέραν ὀλίγου τῶν ὅ μηνῶν διότι γινόμενον ὅ μηνῶν καὶ 11 ἡμερῶν ἐδείκνυε βεβαίως συμπάθειαν πρὸς τὴν τροφὴν αὐτοῦ προσποιημένην τὴν κλαίουσαν. Ὅταν δὲ, μονοετὲς σχεδὸν ὄν, ἔχαιρεν ἐπὶ τῇ καλῇ διεξαγωγῇ νέου τινος τεμαχίου, ἐσπούδαζε διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὴν ἐκφρασιν τῶν περὶ αὐτὸ παρεστῶτων. Πιθανῶς δὲ ἐξηρτάτο τοῦτο καὶ ἐκ διαφορᾶς περὶ τὴν ἐκφρασιν καὶ οὐχὶ μόνον περὶ τὴν μορφήν τῶν χαρακτηριστῶν, καθόσον πρόσωπά τινα ἤρεσκον αὐτῷ βεβαίως πλεῖον τῶν ἄλλων καὶ εἰς περίουον μάλιστα πρωϊμοτάτην, μικρὸν μετὰ τὴν ἐξαμήνου ἡλικίαν. Πρὶν ἢ γείνη δ' ἑνὸς ἔτους ἠνόει τόνους καὶ σχήματα, ὅπως καὶ πολλὰς λέξεις καὶ βραχείας προτάσεις. Λέξιν τινὰ, τὸ ὄνομα τῆς τροφῆς αὐτοῦ, ἠνόει ἀκριβῶς ὄν πεντάμηνον, προτοῦ ἐφεύρη τὴν πρώτην αὐτοῦ λέξιν *nim*. Τοῦτο δὲ εἶνε ἐπόμενον, καθόσον γνωρίζομεν, ὅτι τὰ ἀτελέστερα ζῶα εὐκόλως διδάσκονται νὰ νοῶσι λέξεις προφερομένας!»

Ἐνταῦθα τελευταῖον αἱ παρατηρήσεις τοῦ Δάρβιν περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν λειτουργιῶν τοῦ μικροῦ αὐτοῦ παιδός. Ἐπειδὴ ὁμοῦ δ' ὕψη γητῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Βρατισλαβίας *Hugo Magnus* ἐδημοσίευσεν πραγματείαν *Περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς αἰσθήσεως τῶν χρωμάτων*, ἐν ἣ ἐξέθετε νέας ὅλως γνώμας, συμβαλλούσας εἰς ὑποστήριξιν τῆς ἰδέας τῆς κατὰ μικρὸν ἀναπτύξεως τῶν πνευματικῶν τοῦ ἀνθρώπου ἰδιοτήτων, παρέθηκεν δ' Δάρβιν ἐν τέλει τοῦ ἀνωτέρου βιογραφικοῦ σχεδιάσματος τοῦ παιδίου καὶ τὰς ἑκτοτε γενομένας ἰδίας παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς αἰσθήσεως τῶν χρωμάτων.

Πρὶν ἢ ὁμοῦ ἀνκφέρωμεν αὐτάς, ἴδωμεν τὴν γνώμην τοῦ *Magnus*, καθ' ὅσον αὕτη σχετίζεται πῶς καὶ μετὰ ζητήματός τινος τῆς φιλολογίας.

Κατὰ ταύτην λοιπὸν οἱ πρωτόγονοι λαοὶ ἐστεροῦντο τῆς ἰδιότητος τοῦ διακρίνειν τὰ χρώματα, ἢ δὲ διάκρισις αὐτῶν ἔλλειπε καὶ μέχρι τῶν χρόνων καὶ αὐτοῦ τοῦ Ὀμήρου. Παρὰ τῷ ποιητῇ δηλ. τοῦτῳ ἐλλείπουσιν ἀπὸ τῶν τοποθεσιῶν, τοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τῆς εἰκονιζομένης χρονικῆς περιόδου, τὰ χρώματα. Τὸ *ξανθὸν* καὶ τὸ *ερυθρὸν* εἶνε τὰ μόνα παρ' αὐτῷ ἐν συχνῇ χρήσει. Ἀφ' ἐτέρου δὲ πρὸς ἐκφρασιν τῶν χαρακτηρισμῶν τῶν διαφορῶν τοῦ φωτὸς παραλλαγῶν μεταχειρίζεται πλῆθος ἐκφράσεων, εἰς τοιοῦτον μάλιστα βαθμὸν, ὥστε σήμερον ἢ μετὰφρασις αὐτῶν καὶ ἢ ἀκριβῆς ἀπόδοσις εἶνε ὅλως ἀδύνατος. Διότι οἱ ἐπὶ τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων ἄνθρωποι παρετήρουν ἢ ἠσθάνοντο καὶ τὴν λεπτοτάτην τοῦ φωτὸς παραλλαγὴν ὡς τοιοῦτου, ἐνῶ ἡμεῖς σήμερον αἰσθάνομεθα ἀντ' αὐτῆς εἰδικόν τι χρῶμα. Ἀσχοληθεῖσα δὲ ἡ *φιλολογία* μέχρι τοῦδε δὲν ἔδωκε πειστικὰς ἐξηγήσεις ἐπὶ τῶν παρ' Ὀμήρῳ χρωμάτων καὶ τῶν ἀκατανοήτων περιγραφῶν τοῦ φωτὸς καὶ τῶν παραλλαγῶν αὐτοῦ.

Ἴδου δὲ τί γράφει καὶ ὁ Δάρβιν περὶ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ. Σημειωτέον δ' ἐνταῦθα ὅτι ἡ παιδικὴ τῶν λαῶν ἡλικία δὲν εἶνε διάφορος τῆς βρεφικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἡλικίας.

«Ἀκολουθῶν προσεκτικῶς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος τῶν παιδιῶν μου ἐξεπλάγην παρατηρήσας, ὅτι δύο ἐξ αὐτῶν ἢ τρία, ἅμα φθάσαντα εἰς τὴν ἡλικίαν καθ' ἣν ἐγνώριζον τὰ ὀνόματα ὅλων τῶν συνήθων πραγμάτων, δὲν ἠδύναντο ὅλως νὰ ἀποδώσωσιν τὰ ἀρμόζοντα ὀνόματα εἰς κεχρωματισμένας γραμμὰς, καίτοι ἐγὼ ἐπανειλημμένως ἀπεπειράθην νὰ διδάξω εἰς αὐτὰ τὰ ὀνόματα τῶν χρωμάτων. Ἐνθυμοῦμαι δὲ καλῶς ὅτι τότε ἤμην τῆς γνώμης, ὅτι τὰ τέκνα μου ἦσαν πρὸς τὰ χρώματα τυφλά, ἀλλὰ τοῦτο μετὰ ταῦτα ἐφάνη μάταιος φόβος. Ἀνακοινώσας δὲ τὸ γεγονός τοῦτο καὶ εἰς ἄλλο τι φιλικὸν πρόσωπον, ἔμαθον ὅτι καὶ αὐτὸ εἶχε παρατηρήσει ὁμοίαν περίπτωσιν. Ἐκ τούτου γίνεται δῆλον, ὅτι δεῖται μείζονος ἐρεῦνης ἢ δυσκολία ἢν αἰσθάνονται μικρὰ παιδιὰ εἴτε ὡς πρὸς τὴν διάκρισιν εἴτε, πιθανότερον, ὡς πρὸς τὴν ὀνομασίαν τῶν χρωμάτων. Ἐνταῦθα προσθέτω ὅτι καὶ ἡ αἰσθησις τῆς γούσεως μοι ἐφάνη τότε, ὅτε τὰ τέκνα μου ἦσαν λίαν μικρὰ, διάφορος τῆς τῶν ἐνηλικίων ἀνθρώπων. Τοῦτο δ' ἐξάγω καθ' ὅσον δὲν ἀπεστρέφοντο ταῦτα ῥῆον μετὰ σακχάρου καὶ γάλακτος, μίγμα, ὅπερ εἰς ἐνηλικίους εἶνε ἀηδὲς καὶ ναυτιῶδες» πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἐκ τῆς ἰδιαζούσης αὐτῶν ἀγάπης πρὸς τοὺς ὀρεινοτάτους καὶ ἄωροτάτους καρπούς, π. χ. πρὸς τὰ ἄωρα φραγγοστάφυλα καὶ τὰ ἄγρια μῆλα.»

Κώδης παράγεται ἐκ τῆς λατινικῆς λέξεως

caudex, σημαίνουσης κορμόν δένδρου, διότι κατά τούς ἀρχαιοτάτους χρόνους οἱ νόμοι ἐχαράσσοντο ἐπὶ τῶν φλοιῶν τῶν δένδρων· ἐπίσης τὸ ὄνομα *κωδικέλλος* παράγεται ἐκ τοῦ *caudiculus* (κλωνάριον), ὑποκοριστικοῦ τοῦ *caudex*.

Τὰ παρὰ τῷ λαῷ ἐν Ἀθήναις τελούμενα
ΔΩΔΕΚΑΗΜΕΡΑ

Τὰ δωδεκάημερα ἄρχονται ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῶν Χριστουγέννων καὶ περατοῦνται τὴν παραμονὴν τῶν Φώτων. Ἀρχονται δὲ κυρίως τὸ ἐσπέρας τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων· διότι τότε τὰ παιδιά, περιερχόμενα ἐν ταῖς γειτονεῖαις, ψάλλουσι τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, Καλὴ ἐσπέρα, ἄρχοντες· ἂν ἦναι ὀρισμός· σας Χριστοῦ τὴν θείαν γέννησιν νὰ πῶσ' ἀρχοντικὸ σας κλ. κατὰ τὸ γνωστότατον ἐν Ἀθήναις ἐντυπον ἄσμα, ὕπερ ὅμως, ἐὰν εἰκάσῃ τις ἐκ τοῦ μακαρονικοῦ ὕφους τῆς γλώσσης καὶ τῆς ὁμοιοκαταληξίας, πείθεται ὅτι δὲν προέρχεται ἀπὸ τοῦ λαοῦ, οὐδὲ παλαιὸν πολὺ ὅτι εἶναι. Ἄντ' αὐτοῦ ἐλέγετο ἄλλοτε ἐν Ἀθήναις ἀνομοιοκατάληκτον εἰς δημόδη γλώσσαν ἄσμα, οὐ τις ἢ ἀρχὴ ἦτο,

Χριστόγεννα, πρωτόγεννα, πρώτη γιορτὴ τοῦ χρόνου, πρῶτα γεννῆθη, κ' ὁ Χριστὸς σὴ πόλι Γαλιλαία.

Τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων προσπαθεῖ ἕκαστος νὰ ἔχῃ τὴν τράπεζαν αὐτοῦ πλουσιωτάτην, διότι ἡ ἡμέρα αὕτη πίπτει ἐν χειμῶνι, ὅτε πρέπει τις νὰ τρώγῃ καλῶς, ὅπως θερμανθῇ, καθὼς τὸ Πάσχα πάλιν φρονοῦσιν ὅτι πρῶτιστα πάντων, ἐπειδὴ τότε εἶναι καλοκαιρία, σφείλει ἕκαστος νὰ φέρῃ καινουργῆ ἐνδύματα· ἐπὶ τούτω λέγουσι τὴν ἐξῆς παροιμίαν ἐπὶ τῆς ὀκνηρίας·

Γλυκὸς ὁ ὕπνος τὸ πρῶτ',
γδυμὸς ὁ . . . . τῆ Λαμπρῆ·

λέγουσι δὲ καὶ ταύτην· «νᾶχα τοῦ Χριστοῦ νὰ φῶ καὶ τὴν Λαμπρὴ νὰ φόρηγα.»

Τὴν παραμονὴν τῆς πρώτης τοῦ ἔτους, περιερχόμενα πάλιν τὰ παιδιά, ψάλλουσι τὸν Ἄγιον Βασίλειον·

Ἄγιος Βασίλης ἔρχεται ἀπὸ τὴν Καισαρεία,
βασταίε πένα καὶ χαρτί, χαρτί καὶ κολαμάρι·
Βασίλη, ξέρις γράμματα, πῆ· μας τὸ ψαλιτῆρι·
καὶ τὸ ραβδάκι τ' ἄψησε νὰ πῆ τὸ ψαλιτῆρι·
Ξερό· ταν τὸ ραβδάκι του χωρὸς βλαστὸς πεταίε
κ' ἀπάνω στοὺς γλωρὸς βλαστὸς περδίκια τραγουδοῦνε·
ὄχι περδίκια μοναχὰ παρὰ καὶ χελιδόνια.

Κατασκευάζουσι δὲ *γλυκὰ* διὰ τὴν πρώτην τοῦ ἔτους, ὅπως φάγωσιν ἐξ αὐτῶν καὶ οὕτως ὅλον τὸ ἔτος ἡ ζωὴ τῶν εἶναι γλυκεῖα. Ἐκτὸς τούτων κατασκευάζουσι μέγαν καὶ δι' ἀρωμάτων ἐξυμωμένον ἄρτον, ἐν ᾧ ἐνθέτουσι νόμισμα τι· τούτον δικαιοῦσιν εἰς τόσα τεμάχια, ὅσα εἶναι τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας· ἐκτὸς δ' αὐτῶν χωρίζουσι τεμάχιον τῆς οἰκίας, τοῦ σπητιοῦ, θύοντες αὐτὸ εἰς τοὺς ἐφεστίους, οὕτως εἰπεῖν, θεοὺς, εἰς τὴν τύχην τῆς ἐν γένει οἰκογενείας, καὶ

ἄλλο τεμάχιον διὰ τοὺς πτωχοὺς, ὕπερ διανέμουσιν εἰς τούτους.

Τὴν δ' ἡμέραν τῆς πρώτης τοῦ ἔτους πορευόμενοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν λαμβάνουσι μεθ' ἑαυτῶν καρπὸν ροῖας, ὃν ἀφ' ἐσπέρας ἐκθέτουσιν εἰς τὰ ἄστρα, ἵνα λειτουργηθῇ· ἐπανερχόμενοι δ' ἐκ τῆς ἐκκλησίας θραύουσιν αὐτὸν, κτυπῶντες ἄνωθεν τῆς θύρας τῆς εἰσόδου ἐνδοθεν τοῦ οἴκου, λέγοντες «ὅσα σπυριά ἔχει τὸ ρόδι, τόσα καλὰ νὰ χυθοῦν· ὅτὸ σπῆτί· μας τοῦτο τὸ χρόνο»· λέγουσι δὲ πάλιν ἀποστρεφόμενοι πρὸς τοὺς δαίμονας τοῦ οἴκου· «ὄξω ψύλοι, ὄξω κορέοι, ὄξω τὰ κακὰ τὰ λόγια· μέσα ὑγεία, μέσα εὐτυχία, μέσα τὰ καλὰ τοῦ κόσμου.»

Τὴν δὲ παραμονὴν τῶν Φώτων πάλιν οἱ παῖδες ψάλλουσι τὰ *Καλήμερα*, διὰ τοῦ ἐπομένου ἄσματος·

Καλήμερα, καλήμερα, καὶ πάντα καλήμερα,
κ' ἄς τὸν καλημερίσουμε τοῦτόν· μας τὴν ἀφέντη·
ἀφέντη μου, πεντάφεντε, πέντε βολαῖς ἀφέντη,
πέντε κρατοῦν τὸ μαυρὸ σου κ' ὀκτὼ τὸ σαληθάρι
καὶ δέκα σὲ παρακαλοῦν ἀφέντη καβαλάρη·
καβαλικεῖς χαιρέσαι, πεζέουσαι καμαρόνεις
κ' ὅπου πατεῖ τὸ μαυρὸ σου πηγάδια φανερόνεις·
πηγάδια, πετροπήγαδα κ' αὐλαῖς μαρμαρομέναις.
Πολλὰ· παμε τ' ἀφέντη μας ἄς ποῦμ'· καὶ τῆς κυρᾶς· μας·
Κυρὰ ψηλὴ, κυρὰ λυγὴ, κυρὰ καμπανοφρύδα,
κυρὰ μ' ὅταν στολιζέσαι νὰ πᾶς στὴν ἐκκλησίᾳ σου
βάξεις τὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι ἀστῆθι
καὶ τοῦ κοράκου τὸ φτερό· βάξεις καμπανοφρύδι.
Πολλὰ· παμε καὶ τῆς κυρᾶς ἄς ποῦμε καὶ τῆς κόρης·
ἔξεις καὶ κόρην εὐμορφῇ, πραγματευτῆς τὴν θέλει,
ἂν ἦναι καὶ πραγματευτῆς πολλὰ προικιὰ γυρεῖ·
γυρεῖ ἀμπέλ' ἀτύρητα, χωράφια μὲ τὰ στάχια,
γυρεῖ καὶ τῆ Βενετιά μ' ὅλα τῆς τὰ παλάτια.
Πολλὰ· παμε τῆς κόρης τῆς, ἄς ποῦμε καὶ τοῦ γιοῦ τῆς·
ἔξεις καὶ γιὸ στὰ γράμματα καὶ γιὸ στὸ ψαλιτῆρι,
νὰ δώσ' ὁ Θεὸς κ' ἡ Παναγία νὰ θάλῃ πετραχελί.
Ἐδῶ ποῦ τραγουδήσαμε πέτρα νὰ μὴ βράγισῃ
κ' ὁ νοικοκύρης τοῦ σπητιοῦ πολλοὺς χρόνους νὰ ζήσῃ.
Ἐφάγαμε τὸν κόκορα, ἄς φᾶμε καὶ τὴν κότα,
δὲ μας κυρὰ τὸν κόπον· μας νὰ βγοῦμ' ἀπὸ τὴν πόρτα.

Οὕτω περατοῦνται τὰ δωδεκάημερα. Κατὰ τὴν διάρκειαν δ' αὐτῶν φρονοῦσιν ὅτι ἐπισκέπτονται τὴν γῆν οἱ Καλλικιάντζαροι, οἱ Κωλοβελόνιδες, ὅπως ἀποκαλοῦσιν αὐτοὺς ἐν Ἀθήναις. Οἱ Κωλοβελόνιδες εἶναι δαίμονες, πνεύματα κκοποιά, πολλὰ δὲ διηγῆσεις καὶ ὁ φόβος τοῦ λαοῦ πρὸς αὐτοὺς μαρτυροῦσι τοῦτο. Εἰσέρχονται νύκτωρ εἰς τὰς οἰκίας καὶ δέρουσι, φονεύουσι, πνίγουσιν, ἀπάγουσι καὶ τρώγουσι τοὺς ἀνθρώπους. Εἰσέρχονται δὲ διὰ τῆς θύρας, προτιμῶσιν ὅμως τὴν διὰ τῆς καπνοδόχου εἰσβολῆν. Ἄλλ' εὐρέθη ἀντιφάρμακον κατ' αὐτῶν· οἱ δαίμονες οὗτοι φοβοῦνται πολὺ τὸν σταυρὸν καὶ τὸ πῦρ· διὸ καὶ εἰς πᾶσαν θύρην ἐγράφετο ἐν ἡ πλείονα διακεκριμένα σημεῖα σταυροῦ, ἐκείστο δὲ κατὰ τὰ δωδεκάημερα τὰς νύκτας μακρὸς στύλος ἔρθιος ἐν τῇ καπνοδόχῳ. Ἠνόχουον δὲ πάντοτε τὰς γυναῖκας, τὰς χήρας, τὰς ἐξερχομένας ἐν νυκτὶ πρὸς ὕδρευσιν, τὰς μαιῖας. Ἰδοὺ τινες διηγῆσεις·